

המדריך היעיל לסדר פעיל

הרב חגי ולוסקי, מחבר רב המכר, הגדה של פסח – 'כי ישאלך'

ליל הסדר הינו לילה ייחודי, ובשונה מכל מועדי ישראל זה "ליל החינוך". לילה שבו מסבים כולם, המשפחה לדורותיה. את יסודות החינוך היהודי, המושגת על המשכיות, על המסירה מדור לדור, אנו מיישמים בכל חלק וחלק מערב חשוב זה. הילדים תופסים מקום מרכזי וחשוב ביותר בלילה זה, שבו אנו מקיימים הלכה למעשה את הוראת התורה "והגדת לבנך".

יש הבדל תהומי בין תפיסת היהדות בחינוך לבין הסתכלות אומות העולם, כפי שמצינו בויכוח שבין משה לפרעה. לשאלת מלך מצרים "מי נְמִי הַהֲלֹכִים" (שמות י, ח) השיב משה: "בְּנֵעָרֵינוּ וּבְזִקְנֵינוּ נִלְדָּ: בְּבָנֵינוּ וּבְבָנוֹתֵנוּ", ותגובת פרעה לא איחרה לבוא, באמרו: "לא כן, לְכוּ נָא הַגְבְּרִים". בניגוד לתפיסתו של פרעה, עם ישראל מציב את הילדים במרכז, ובאופן מיוחד מציינים זאת בחג הפסח - חג המשפחה.

כחלק מהיערכותנו לליל הסדר, עלינו להיות מודעים לאתגרים הרבים שיש בלילה חשוב זה, ונמנה את חלקם: **א. אתגר לשמור על עירנות הילדים הקטנים**, עד שעה מאוחרת, (מוכר גם משבתות השנה...), שלא לדבר על עירנותנו המבוגרים, לאחר תקופת נקינות ארוכה ומייגעת, כמו גם הכנות לחג ולליל הסדר. **ב. משימה לא קלה להחזיק את כולם בריכוז** למשך כל אמירת ההגדה. **ג. מטלה חשובה וקשה הרובצת על כתפי עורך הסדר, לשלב את כולם**, גדולים וקטנים כאחד. קשה שבעתיים, כשסביב שולחן הסדר מסבים בני גילאים שונים, ולעיתים בעלי רקע וידיעות שונות. **ד. הבדלי מנהגים**. בליל הסדר אנו פוגשים מנהגים רבים ושונים, ולא רק בין עדה לעדה, אלא גם בין מסורות, כדוגמת המנהגים המגוונים בעדות האשכנזים, באשר לנטילת הכרפס (תפוז"א, צנון, סלרי ועוד). אתגרים רבים נוספים יש בלילה זה, כשהעיקרי שבהם – **שכולם יהנו מלילה קדוש זה**.

חמשת עקרונות החינוך בליל הסדר

כדי להשיג את מטרתנו בלילה חשוב זה, שנצליח לרתום את ילדינו להשתתף באופן פעיל בשולחן הסדר עלינו לפעול בהתאם לחמשת עקרונות החינוך שבמרכז לילה זה:

- מה נשתנה – דרך שאלה ותשובה**. בעל ההגדה התווה לנו אופן סיפור יציאת מצרים, בדרך שאלה ותשובה, ומדוע? המלבי"ם מבאר שבדרך זו הלב מתרגש ומתעורר, ומוסיף רבי יחזקאל אברמסקי שלדברים שנאמרים כתשובה לשאלות, יש נעימות ומתיקות מיוחדת. כדי להעשיר את שולחן הסדר, עלינו לפעול בדרך זו, ולקיים את מצות סיפור יציאת מצרים.
- המחשה – בתחילת 'מגיד' אנו אומרים: "יכול מראש חודש? ... לא אמרתי, אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך"**. ייחודיות הסיפור בליל הסדר הוא כשהמצות, מרור, כרפס ושאר הסימנים לפנינו. בליל הסדר עושים מעשים רבים כדי להמחיש את יציאתנו מעבדות לחרות, (כדוגמת חלק מהטעמים ללבישת הקיטל, חציית המצה, אכילת מרור, כרפס ועוד),

3. **סיפור** – "מעשה בר' אליעזר... שהיו מסובין בבני ברק והיו **מספרים** ביציאת מצרים..."
באמצעות הסיפור אודות 5 התנאים בני ברק, מלמד אותנו בעל ההגדה, **שכל אדם חייב** במצות '**סיפור** יציאת מצרים', כולל חכמים ונבונים. עלינו לספר, ללא פלפולים או דרשות. חיוב זה מוטל על כל אחד ואחד, בודאי עלינו ביחס לילדינו (בשבוע הבא, נרחיב בע"ה אודות האופן, שבו נספר לילדינו ונקיים את מצות סיפור יציאת מצרים).
4. **חזרה ושינון** – את הקטע 'עבדים היינו' אנו מסיימים במילים "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה **משובח**". רבי ירוחם ליבוביץ מבאר שהמילה '**משובח**' מוסבת על המרבה לספר, שכתוצאה מהסיפור נעשה משובח יותר, שמתחזק באמונה. עלינו לשנן ולספר, ככל שניתן ביציאת מצרים, כדי להתחזק ולחזק את בני ביתנו באמונה.
5. **קליות ואגוזים** – עידוד באמצעות מתנות ופרסים. בכל השנה יש חשיבות רבה לעודד ולתמרץ את הילדים, אולם בלילה זה, הורו לנו חז"ל באופן מיוחד לנהוג כך.
מומלץ מאד להיערך לפני ליל הסדר עם "קליות ואגוזים", ובתרגום לשפת ימינו, עם **פרסים ומתנות**. לקנות לפני ליל הסדר משחקים, ספרים, או מתנות אהובות על הילדים. הם משמשים "תמריץ" מצוין להשתתפות פעילה לשאלות, לתירוצים, לסיפורים, לשירה יפה ובעצם לכל דבר. באמצעות פעילויות אלו ניתן להעשיר את שולחן ליל הסדר ולהפכו לחוויה משפחתית מעצימה. במאמר זה עסקנו ב"מעטפת" של ליל הסדר.

קדש, ורחץ, כרפס, יחץ, מגיד...

בעל ההגדה סידר בהגדה חמישה עשר סימנים, קדש, רחץ, כרפס וכו'. מרכזיות ליל הסדר הינה בסימן החמישי, **במגיד**, שהוא גם הסימן הארוך ביותר. אחד האתגרים בליל הסדר הינו (**בהדמיה**) "הבחנה בין עיקר לטפל". משימה זו חשובה בפרט לאור רצוננו לשתף את הילדים, לפחות עד סוף הסעודה, שמתקיימת בשעה מאוחרת יחסית. כמו כן עלינו לגרום ענין רב למשך כל הלילה לכל משתתפי הסדר. בהגדה אין "טפל", אך עלינו להציב מול עינינו לאורך כל הסדר את החשיבות לקיים מצות 'סיפור יציאת מצרים', שמקורה בתורה, ולצידה המצוה המאפיינת לילה זה "**וְהַגִּדְתָּ לְבְנֶךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר...**" (שמות יג, ח).

ה'מגיד' פותח באמירת 'הא לחמא עניא', שנתקנה בבבל, ועל כן נכתבה בארמית. קטע זה נאמר לאחר 'יחץ', כדי להסביר לילדים את טעם ה'יחץ', שחוצים את המצה, כדי להידמות לעני, שדרכו לחצות את הפת ולהשאיר חצי ליום המחרת. ויש שסוברים שפסקה זו נתקנה בתחילת ליל הסדר, עם סילוק הקערה, כדי לעורר את הילדים שישאלו. בפסקה זו אנו מספרים על המצה, לחם העוני שבני ישראל אכלו במצרים.

הקדמה לסיפור יציאת מצרים

לאחר מכן 4 שאלות ה'מה נשתנה', שכל ילד מחכה בכיליון עיניים לרגע בו יעמוד על כסא וישיר אותן. שאלות 'מה נשתנה' מעוררות תשומת לב לשינויים שביליל הסדר, ובעקבותיהן יינתנו התשובות

שיהוו את הבסיס לסיפור יציאת מצרים. הן נשאלות לאחר מזיגת כוס השניה. הילד תמה על השוני מכל שבתות ומועדי השנה, שבהם שותים רק כוס אחת, ושואל גם על שינויים שייעשו בהמשך.

לאחר שנשאלו ארבע הקושיות, עונה האב לבנו: 'עבדים היינו...!'. חז"ל במסכת פסחים (דף קטז) קבעו את הצורה שבה יש לספר את סיפור יציאת מצרים - 'מתחיל בגנות ומסיים בשבח'. נחלקו רב ושמואל מהי הגנות שבה פותחים. רב סובר שהגנות היא - 'מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו', ואילו שמואל סובר שהגנות היא 'עבדים היינו לפרעה במצרים' (קטע זה).

אחרי 'עבדים היינו' מביא בעל ההגדה את המעשה המפורסם בחמשת התנאים שהיו מסובים בבני ברק, ובאמצעותו מדגים לנו, **שכל אדם חייב** במצות 'סיפור יציאת מצרים', כולל חכמים, נבונים, וגדולי הדור.

גם הקטעים הבאים דברי רבי אלעזר בן עזריה, ארבעת הבנים, ועוד, מדברים אודות חשיבות סיפור יציאת מצרים, ומשמשים מעין מבוא למצוה חשובה זו, אך הם עדיין לא מצות 'סיפור יציאת מצרים' עצמה. לאחר הקדמה נכבדה זו, אנו מגיעים לחלק הראשון של סיפור יציאת מצרים, באמירת 'ארמי אובד אבי', ולאחריו ארבעת פסוקי פרשת הביכורים.

ארמי אובד אבי וירד מצרימה

ישאל השואל: מה מקומם של פסוקי פרשת הביכורים במרכז ליל הסדר, ועל כך נשיב: בבואנו לקיים את מצות 'סיפור יציאת מצרים' היה מקום לקרוא את 14 הפרקים הראשונים של ספר שמות. פרשיות שמות, וארא, בא ומחצית פרשת בשלח מתארות בפרוטרוט את שעבוד אבותינו במצרים ולאחריו יציאתם משם ביד רמה. כדי "לחסוך" את זמן קריאתם, שהיה נמשך כשעה או אף יותר, תיקנו בהגדה לקרוא רק את 4 פסוקי הביכורים, המתארים בתמצית את השעבוד. חסד גדול עשה עמנו בעל ההגדה שפירט וביאר כל מילה מ-4 הפסוקים, ונמחיש את דברנו.

הפסוק הראשון: "אַרְמֵי אֲבִד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִם, וַיִּגְרַשׁ שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָדוֹל עָצוּם וָרֶבִי". מבאר בעל ההגדה את המילים "וַיֵּרֶד מִצְרַיִם" - 'אָנוּס עַל פִּי הַדְּבָר'. את המילים "וַיִּגְרַשׁ שָׁם", מבאר: 'מִלְמַד שֶׁלֹּא יֵרֵד יַעֲקֹב אֲבִינוּ לְהַשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם, אֶלָּא לְגוֹר שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר...!', וכן את שאר המילים.

שני הפסוקים הראשונים עוסקים בשעבוד, השלישי מתאר את זעקת בני ישראל, והרביעי מספר את היציאה מארץ מצרים. בבואנו לקיים עם ילדינו את מצות 'סיפור יציאת מצרים', מן הראוי להתעכב מעט בקריאת קטעים אלו, שכן מדובר בחלק חשוב ומרכזי בקיום מצוה חשובה ומיוחדת זו. ישנה חשיבות רבה לעצור מידי פעם ולשאל או לתאר לילדים חלק מהשעבוד, ולקיים מצות 'והגדת לבנך'. לא מן הנמנע שהילדים ישאלו את השאלות ואנו נשיב להם. **חשוב שניתן אל ליבנו שלא לפסוח על הקטעים החשובים לקיום מצות 'סיפור יציאת מצרים'.**

עשר המכות

בסיום 4 הפסוקים אנו אומרים: "אלו עֶשֶׂר מִכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְוִיִּים בְּמִצְוֵי־ם", ומונים את עשר המכות: דם, צפרדע וכו'. במקביל לאמירת כל מכה נוהגים להטיף באצבע מהכוס. רבים האומרים את עשר המכות בזמן קצר וממשיכים הלאה, זוהי החמצה גדולה, שכן זהו החלק החשוב והמרכזי בקיום מצות 'סיפור יצי"מ'.

כדי לקיים כראוי את המצוה עלינו לשוחח עם בני משפחתנו בכל מכה אודות הניסים הגדולים שהיו בה, על המניעים, מדוע הוכו במכה זו, ומהם הנזקים שהסבה המכה למצרים. ניתן להרחיב ולבאר נקודות נוספות בהתאם לאפשרות הזמן ורמת הקשב של המסובים. בדרך זו ניתן לקיים את מצות 'סיפור יצי"מ' כדבעי.

כדי לשתף את הילדים באופן פעיל מומלץ מאד להדגים להם את המכה באמצעים מוחשיים. ניתן להביא בעלי חיים קטנים מפלסטיק כדי להמחיש את מכת ערוב, ניתן להסתייע בנוזל אדום (כדוגמת קטשופ) כדי לתת ביטוי למכת דם, וכך בכל מכה. חשוב להמחיש להם בהתאם להבנתם, וכך מקיימים היטב את המצוה.

את עשר המכות אנו מסיימים בסימניו של רבי יהודה, דצ"ך עד"ש באח"ב. הסברים רבים ניתנו לצורך בנקיטת סימנים. ראב"ן מבאר שעשה זאת בדרך חינוכית ברורה, **כדי לשנות בדרך קצרה**, כדברי חז"ל: "ישנה... לתלמידו דרך קצרה" (פסחים ג' ע"ב). מלמד אותנו שבחינוך ילדינו נשתדל תמיד לנקוט בדרך הקצרה, שבה ניתן להבין, בודאי בליל הסדר.

נסיים את דברינו בפרט חשוב נוסף. בתקופה זו של השנה אנו עמוסים באופן מיוחד בקניות ובהכנות לקראת החג. כדי לנהל את שולחן הסדר כדת וכדין עלינו להיערך מראש. כמה ימים לפני ליל הסדר להקדיש זמן להכנת שאלות, רעיונות והערות חשובות. הם יסייעו לנו, לשאול שאלות מעניינות בעת הסדר, כדי לשתף את הילדים. בראותנו זמן "רדום" מעט, נסתייע ב"בנק" השאלות שהכנו מראש, "נשלוף" שאלה שתעורר את המסובים ותביא בעקבותיה להשתתפות בני המשפחה. זה קיום מצות 'סיפור יציאת מצרים' לעילא ולעילא.

יהי רצון שנזכה עוד בשנה זו לאכול מן הזבחים ומן הפסחים.

חג כשר ושמח לכל קוראינו.

office@shaalti.co.il – לתגובות

הכותב: הרב חגי ולוסקי – מרצה ומחבר סדרת הספרים 'תורתך שאלתי' על התורה, 'כי ישאלך' – על הגדה של פסח, 'מה שאלתך' – על מגילת אסתר.

להרחבה בנושאי הגדה של פסח וליל הסדר, באתר 'אחת שאלתי' בקישור <https://shaalti.co.il>